

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ב. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשס"ט

פרשת כי תישא

א. . תוספת ברכה . אך את שבתותי תשמרו (ל"א י"ג)
פרק לא' פסוק יג':

פירש"י, אכ"י ורקי"ן מעוטים, וכאן בא המעוט, אך למעט שבת ממלאכת המשכן, כלומר, שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת. עכ"ל.
ועל זה טען הרמב"ן ממה שאמרו ביומא פ"ה א' וב', מניין לפקוח נפש שדוחה שבת רבי יוסי ב"ר יהודה אומר, דכתיב אך את שבתותי תשמרו, אך — חלק, כלומר, מעוט, דלפעמים נדחה שבת, וזה מפני פקוח נפש, שיותר לחלל שבת עבורו, ואם כן (כך טענת הרמב"ן) הרי מעוט זה מן "אך" שוב אינו מופנה למעט שבת ממלאכת המשכן. וע' במפרשי רש"י שעמלו הרבה בישוב דבריו.

ואני אינני רואה גם צל טענה בזה, כי הן בגמרא שם באו כמה וכמה למודים על זה דפקוח נפש דוחה שבת. ולבסוף איתא אמר רב יהודה אמר שמואל, אי הוינא התם (בעת שחקרו על דין זה) הוי אמינא ידידי עדיפא מכולהו, דכתיב (פ' אחרי) ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם — וחי בהם ולא שימות בהם, אמר רבא, לכולהו (לכל הלמודים) אית להו פירכא לבר מדשמואל, והולך ומפרש כל הפרכות שאפשר לבא לכל הלמודים, ואחד החכמים שם הוסיף לומר על למוד של שמואל, "טבא חדא פלפלא חריפא ממלי צני דקרי", והנה לפי זה מבואר מפורש, דהמעוט "אך" בכאן שוב אינו בא למעט פקוח, מפני הפירכא שיש בזה, כדמפרש שם, ואייתר לי למעט שבת ממלאכת המשכן, שאין מלאכת המשכן דוחה שבת, וכמש"כ רש"י.

מלאכות

1. מה רש"י רוצה ללמוד מכאן?
2. מהי טענת רמב"ן על כך?
3. איך פרשנו מנשה להסביר כי אין כאן כל פסוק?
4. מה חידש רמב"ם 1663 את הלכה?
5. איך ע"י זה הכל מסתדר?

* * *

יח . ויתן. ריקי מוח יתמהו, מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. ולא ידעו, אם יעמוד שם עם השם כמספר הזה וכפל כפלו שנים, לא יוכל לדעת חלק מאלף ממעשה השם ודרכיו וסוד כל המצות שצוהו, כי יחשבו כי המעשה העיקר. ואיננו⁴⁶, רק הלבב והמעשה⁴⁷, והלבב והלשון להרגיל⁴⁸. וכן כתוב בפסוק ובלבבך לעשותו (דבר' ל, יד)⁴⁹. וקדמונינו אמרו: רחמנא לבא בעי⁵⁰. ושרש כל המצות עד שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו, וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשה השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו. וככה אמר הנביא, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמ' ט, כג), אז יתברר לו, כי השם עושה חסד משפט וצדקה בארץ (שם), ולא יוכל לדעת השם אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו, כי כל מי שלא ידע מהות נפשו, חכמת מה לו. והנה משה שהתנבא ארבעים שנה במדבר,

ב. אבן-עזרא.

פרק לא' פסוק יח':

בסודות רבות שגלה לו השם בהר סיני, והוא אמר לפני מותו, אתה החלות להראות את עבדך את גדלך (דבר' ג, כד). והנה עתה החל והראה לו גדולת השם. וזהו אמת, כי

לגדולתו אין חקר (תה' קמה, ג) ⁴⁶. ואיננו כד. ⁴⁷ יש צורך לקיים את המצוות בלב ובמעשה, ואין להפריד ביניהם. בלב הכוונה בדעת ובהבנה. ⁴⁸ הוסיף כאן עוד אמצעי והוא הפה. ההגיה בלב ובפה במצוות מרגילה לעשייתן. ⁴⁹ שם הוא אומר: שכל המצוות עיקרם הלב, ויש מהם זכר בפה לחיזוק הלב. ויש מעשה כדי שיוזכר בפה. כלומר, יש מעשה שמקורו בזכירה בפה. ⁵⁰ סנהדרין ו, ב.

⁵¹ בספר יסוד מורא שער שביעי הוא אומר: שים לבך ודע כי כל המצוות הכתובות בתורה או המקובלות או התיקונים שתקנו האבות, אף על פי שדרכם הם במעשה או בפה הכל הם לתקן הלב. ואחר שהוא מונה מצוות הלב והפה, הוא אומר ומצאתי פסוק אחד כולל כל המצוות, והוא את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד (דברים ו, יג). והנה מלת תירא כוללת כל מצוות לא תעשה בלב ובפה ובמעשה, וזו היא המדרגה הראשונה שיעלה ממנה אל עבודת ה' יתעלה והיא כוללת כל מצוות עשה. ואלה ירגילו לבו וידריכוהו עד כי ידבק בשם יתברך הנכבד כי בעבור זה נברא האדם.

אמנות

1. מה קשה לפרשנו כאן?
2. פרשנו מרבה להתווכח בסיועו עם "ריקי המוח" התוכל לעצור מה הביאו לכך?
3. מהי תשובתו הוא לעאלה של "ריקי המוח"?
4. מה הוכחותיו מן הפסוקים המצויים על ידו?

* * *

ג. מ.ד. קאסוטו.

פרק לב' פסוק ד':

כדי להבין את פדטי הסיפור שלהלן צריך לשים לב אל שיטת עשייתם של פסלי הכסף והזהב בעולם הקדמון (ע' בביבליוגרפיה שבסוף הספר): ראשית כל היו עושים צורה של עץ, ואחר כך היו מצפים אותה ציפוי של מתכת יקרה. מציאות הצורה הפנימית של עץ, שהיא רוב דובו של הפסל, מבארת לנו את פס' כ', המספר שמשם שרף את העגל וטחן אותו עד אשר דק; והציפוי של זהב, העשוי על ידי התכה ויציקה של המתכת (במקרה זה הנזמים) מבאר לנו את המלה מס כ ה שבפס' ד' (השווה ישע' ל', כ"ב: וטמאתם את צפוי פסילי כסף ואת אפרת מסכת וזהב). וכדי לכייר בציפוי של זהב את הפרטים הדקים ביותר, כגון העינים והשער וכאלה, צריכה היתה עבודה אמנותית במכשיר חד ועדין, הוא החרט. וכך הוא ביאור הכתוב: ויצר אתו את הזהב, בחרט. נתן לו צורה מדויקת במכשיר זה, ויעשהו בסוף עבודתו עגל מס כ ה, עגל מצופה מסכה של זהב.

השם עגל אינו שם גנאי לשור, כפי שרבים סברו. פירושו שור צעיר, שור במלוא כוח עלומיו. עגלה משולשת (ברא' ט"ו, ט') היא עגלה בת שלוש שנים; וכן נקראת בשם עגלה בהמה המספקת חלב לרוב (ישע' ז', ב"א-כ"ב), או העובדת עבודת חרישה ודישה (שופ' י"ד, י"ח; ירמ' נ', י"א; הושע י', י"א). ובתהיל' ק"ו, י"ט-כ', באים השמות עגל ושור בהקבלה זה לזה, דווקא בעניין עגל הזהב אשר עשו במדבר, וגם באוגריתית (לוח AB* I, ה', שו' 18) באים בתקבולת, זה על יד זה, השמות פרה ועגלת.

אף על פי שלא התכוון אהרן אלא להמציא לעם מעין סמל מוחשי, מעין כיסא ריק כאמור, טעה העם אחרי התמונה המוחשית, והתייחס אליה כאל אלהות ממש, ויאמרו: אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. לא לחינם באה כאן לשון ריבוי, אלה... העלוך: הכתוב אינו מייחס לבני ישראל את הדעה האווילית שהעגל הנוצר עכשיו הוא שהעלה אותם מארץ מצרים; לא היה אפשר להם לשכוח מה שמשם הראה להם והשמיע להם בשם ה'. הכרתם זו פירושה שהם ראו בעגל סמל של ה', וסברו שראוי סמל זה עצמו לכבוד אלהי, וכאילו שיתפו את העגל לה'. ומכאן הריבוי. בדרך זו, או בדומה לה, הבינו חז"ל את הכתוב כשאמרו (סנה' ס"ג, א'): אלמלא ז"ו של העלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה. וכשאמרו (שמות רבא ג', ג'): ראיתי את העם הזה כשאכזא לסיני ליתן להם את התורה אני יורד בטראמולין שלי (ארבע החיות שבמעשה המרכבה, שלכל אחת מהן ארבע פנים, וביניהן פני שור), שהם מתבוננים בי ושומטים אחד מהם ומכעיסים אותי בו. וזה היה עוונם. עבירה על מה שנצטוו: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, בנוכחותי, יחד אתי. ברמז למעשה העגל הנמצא בנחמ' ט', י"ח. כתוב אמנם ביחיד: זה אלהיך אשר העלך ממצרים, אבל שם רוצה המחבר להבליט הבלטה יתירה את עוונם של ישראל.

כי תישא

וירא אהרן, כלומר: וכשראה אהרן (על דרך זו של תחביר ע"י למעלה, על פס' א') את נטייתו הרעה של העם, ניסה לרסנו, ויבן מזבח לפניו, לפני כיסא האלהות העשוי בצורת עגל, ויקרא אהרן ויאמר: חג לה' מחר; לה', ולא לעגל. אבל לא היה אפשר לרסן את העם, שפיוץ כבר כל גדר: וישכמו ממחרת, ויעלו עולות, ויגישו שלמים לכבוד העגל (פס' ח': ויזבחו לו) וישב העם לאכול ושתות, ויקומו לצחק, כמנהג חגי העמים הלוהטים אחר פולחן אלי הפוריות ואחרי הפריצות הקשורה בו.

אלות

1. כרשננו - בן האמה הי"ט - חוקר מקרא מודרני, מחפש אצנה לשאלה האדולה האמסיקה הרבה כרשנים, מהי השאלה ומהי תשובתו הכללית?
2. איך הסגר אופן ציית ססל מסייע לו?
3. מהי מסכה כאן?
4. למה צלל ומה הוא מסמל?
5. כרשננו מייחס לבני ישראל "עבודת שיתוף" ולא עבודה זרה אמורה, איך ולא?
6. איך הוא מתאר כאן את אהרן?
7. מה עשה העם?

* * *

ד. צרור המור .

פרק לב' פסוק טו': ויפן וירד משה מן ההר. אמר ויפן להורות על ענותנותו שנתבייש ממעשיהם של ישראל. עד כשירד הוצרך לכבוש פניו בקרקע' כמי שאינו רואה. עד שהוצרך להביט ולפנות היאך ירד מן ההר. ואולי יאמר וירד משה מן ההר, כי משה חשב כי אחר שישראל חללו התורה לא היו ראויים לה. שהש"י לא יניחנו להוריד הלוחות שהיו עדות בינו ובין ישראל. וישאר העדות והשטר חוב ביד הש"י להפרע מהם. לזה אמר שפנה וירד במהרה ושני הלוחות בידו לשברם. בענין שלא ישארו ביד הש"י. כי אחר שהשטר קרוע במה יתבעם. ואולי רמז ושני הלוחות בידו למה שארז"ל²⁶ שהיו רוצים אף וחמה לבלעו וכו'. ולזה אמר ויפן וירד ושני הלוחות בידו. שאלו לא היה בידו כמו מגן וצנה לא היה יכול לירד. ואמר לוחות כתובים משני עבריהם. להורות שכל מעשה הלוחות היו מעשה נסים לוחות כתובים משני עבריהם. וזהו נס גדול כאומרם²⁷ מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדות. וכן המכתב היה מכתב אלהים חרות על הלוחות. להורות על קדושתם ועל שלימותם להשלים לישראל. וזהו לתת עגמת נפש לרואים ולשומעים איך בחטאם אבדו מרגלית טובה שהיתה משלמת אותם בשלימות הגוף והנפש. וזהו אומרם ז"ל²⁸ חירות מן הגליות. ואחרים אומרים חירות מן המות. ורבנן אמרי חירות מן היסורין. כי העוסק בתורה הוא אהובו של הקב"ה וקרוב אליו. ואינו תחת ממשלת הכוכבים והמזלות כדכתיב (בראשית א' י"ז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. שזה רמז על ישראל שנתנם על השמים. ובסבת התורה הם בן חורין. וכן יצר הרע נקרא שטן גם מלאך המות. והדבק בתורה אינו ירא מן הדברים הבאים מצד החומר. והעוסק בתורה ניצל מן הייסורין ומן החלאים הגופניים והנפשיים.

אלות

1. קרא שנית את הפסוק ונצא האם יש בכלל בציה הצריכה ביאור?
2. כרשננו מחפש תשובות לבציות האטריות אותו, מה הן ומה תשובותיו להן צפ"י פירושו כאן?
3. למה "ויפן", למה "וירד"?
4. למה משה מיהר לרדת?
5. מה היתה כוונתו בשבירת הלוחות?
6. מה חשיבות ההדגשה שהלוחות היו מצוי ניסים?
7. איך הא"מ והסמ"ק היו תלויים צלל ניסים, הרי הכתב הצברי היה הכתב הצתיק ולא כפי שהוא כיום?
8. מה איבדו בני ישראל ומהי אותה חירות ומה היא מבוטאת?
9. איך ניצל העוסק בתורה?

* * *